

YARLIĞ “BUYRUK, EMİR, FERMAN” VE YARLIKA- “(TANRI) BUYURMAK; LÜTFETMEK” KELİMELERİNİN KÖKENİ ÜZERİNE YENİ GÖRÜŞLER

Galip GÜNER*

ÖZET

Eski Türkçede yalın hâlde daha az ama genel kullanımda daha çok *yarlıka-* “(Tanrı) buyurmak; lütfetmek” kelimesinin yapısında karşımıza çıkan *yarlıg* “buyruk, emir, ferman” adının kökeni ve anlam alanı hakkında çok çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Bu görüşler çoklukla dört noktada yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki *yar-* “kesmek, biçmek, ortadan ikiye bölmek” fiilinin zamanla mecazi bir anlam kazanarak “hüküm vermek” anlamını kazanmasıyla oluştuğu yönündeki görüştür. Bu görüş önce Doerfer tarafından ortaya atılmış daha sonra Ata tarafından yeniden ele alınarak değerlendirilmiştir. İkinci izah *yarlıg*’ı yansıma bir *yar* “bağırma, duyuru” kökünden getirir. *+lıg* ekiyle kelimenin “Tanrı’nın bağırması, seslenmesi; buyruğu” anlamını kazandığı savunulur. Üçüncü görüş Şinasi Tekin’e ait olup “salya, tükürük, sümük” demek olan *yar* adının ilahî bir boyut kazanarak Tanrı’nın buyruğu ve acımasını ifade etmesine dayanır. Son olarak Mustafa Öner kelimenin “yardım” anlamındaki *yar*’dan ortaya çıktığını iddia eder. Bu dört farklı izah aslında ilahî bir nitelik taşıyan *yarlıg*’ın kökeni hakkındaki uyuşmazlığın boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Makalede öncelikle *yarlıg* ve türevi olan *yarlıka-* kelimelerinin Türkçenin tarihî metinlerinde nasıl ve hangi anlamlarda kullanıldığı ortaya konulacaktır. Kelimelerin kökeni üzerine ortaya konulmuş görüşler verilerek yapılan tartışmalara değinilecektir. Bu yapılırken ilgili görüşler eleştiriye tabi tutulacaktır. Ardından *yarlıg* kelimesinin “hüküm, emir” anlamına gelen bir *yar* [Moğolca *car*] isminden *+lıg* ile türediği ve “hükümle teçhiz edilmiş olan yani hükmü olan, emir taşıyan, buyruk” anlamını kazandığı yönündeki görüşümüz ispatlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *yarlıg, yarlıka-, buyruk, emir, emretmek, etimoloji, Eski Türkçe.*

---

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,, El-mek: galip_guner@hotmail.com

**NEW INSIGHTS ABOUT THE ETYMOLOGY OF YARLIĞ
“COMMAND, ORDER, EDICT” AND YARLIKA- “(GOD) TO
COMMAND; TO VOUCHSAFE”**

ABSTRACT

A wide variety of opinions have been presented about the etymology and meaning of Old Turkic *yarlıg* “command, order, edict” and *yarlıka-* “(God) to command; to vouchsafe”. These views are generally majored on four points. The first of these is that *yarlıg* comes from *yar-* “to split or cleave with a sharp instrument; (figuratively) to hand down”. This view was put forward by Doerfer then reinterpreted by Ata. According to the second view *yarlıg* is about an onomatopoeic etymon: *yar* “shout, notice”. Then it is asserted that the word take on the “God’s shout, call, command” meaning with *+lig*. Third opinion belongs to Şinasi Tekin. He explains *yarlıg* with *yar* “saliva, mucus”. According to this view this word gained the meaning of “God’s will and mercy” by the time. And the latest opinion, belongs to Mustafa Öner, explains the origin of *yarlıg* with *yarı* “help”. These four different explanations shows us the disagreement about the etymology of *yarlıg* which has a divine character.

In this article, first we bring up the usage and meanings of *yarlıg* and *yarlıka-* in the historical texts of Turkic dialects. Then we express the opinions about the etymology of these words and touch on the discussions. Next we will prove the *yarlıg* comes from *yar* “rule, command” [Mongolian *car*] *+lig*.

Key Words: *yarlıg*, *yarlıka-*, *command*, *order*, *to command*, *etymology*, *Old Turkic*.

1. Türkçenin Tarihî Metinlerinde *yarlıg* ve *yarlıka-* Kelimelerinin Kullanımı

Eski Türkçe *yarlıg* “buyruk, emir, ferman” ve *yarlıka-* “(Tanrı) buyurmak; lütfetmek” kelimelerinin kökeni hakkında günümüze değin müstakil birtakım çalışmalar yapıldığı gibi Türkolojiyle ilgili pek çok eserde de bu kelimeler hakkında muhtelif görüşler ortaya konulmuştur. Her ne kadar *yarlıg* kelimesi ilk defa Tun-huang’da bulunmuş Köktürk harfli Uygur yazmalarında “emir, buyruk” (*yarlıg yarlıka-* “emretmek”; ETY II: 58) ve “ihsan, hediye” (*yarlıg*; ETY II: 64-66) anlamıyla geçse de denilebilir ki gerçek anlam alanına Türklerin eski inanışlarına ilişkin ipuçları da bulabildiğimiz Yenisey yazıtları ile (Uybat III) Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı yazıtlarında kavuşmuştur. Bu yazıtlarda daima *teŋri* “(Gök) Tanrısı”, *teŋriken* “bir unvan” ve *yér* “(Yer) Tanrısı” kelimeleriyle birlikte kullanılan bir *yarlıka-* “1. emretmek, buyurmak, lütfetmek 2. esirgemek, ihsan etmek” (< *yarlıg+ka-*) fiilinin varlığına şahitlik ederiz (ETY III: 144; User 2009: 409).

Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış metinlerde de *yarlıg* “emir, ferman, buyruk, yarlık” ve *+ka-* ile türemiş biçimi *yarlıka-* “buyurmak; vaaz vermek, öğüt vermek; haşmetle yapmak; iltifat etmek, şefkat göstermek” vardır (EUTS: 187). Bu dönemde *yarlıka-* fiilinin değişen inanışla beraber dinî bir mahiyeti de kapsayacak şekilde “vaaz ve öğüt vermek” anlamlarını kazandığı görülmektedir.

Turkish Studies

Kâşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te *yarlıg*'ı Çiğil lehçesinin söz varlığı içerisine almış ve “emir, hakanın mektubu, fermanı, buyruğu” olarak kayda geçirmiştir (DLT-III: 216). *Kutadgu Bilig*'de ise *yarlıka-* “buyurmak, emretmek; affetmek, başışlamak” anlamlarında kullanılmıştır (Arat 1979: 526).

Farklı olmayan anlamlarla kelime, tarihî Harezmi ve Kıpçak Türkçesinde *yarlıg* (Özyetgin 1996: 240), *yarlıka-*, *yarlıga-*, *yarlıga-*, *yarlıga-* (Özyetgin 2001: 726); Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde ise *yarlıg* “ferman, irade, buyruğu” ve *yarlıgamak* “suç başışlamak, mağfaret etmek” (YTS: 236) olarak Türkçenin söz varlığındaki yerini muhafaza etmiştir.

2. *yarlıg* ve *yarlıka-* Kelimelerinin Kökeni Üzerine Ortaya Konulmuş Görüşler

Clauson, *yarlıg* kelimesini “üstten alt rütbeye verilen emir” olarak anlamlandırır; yapısında bulunan ve Türkçede sıfat türeten *+lıg* ekine rağmen kelimeyi etimolojik olarak açıklanamayan eski bir alıntı kabul eder. Ancak hangi dilden alındığı yönünde bir görüş belirtmez (EDPD: 966).

Doerfer, *yarlıg*'a “imparatorluk emri, emirname, ferman, buyruk” anlamlarını verir. Kelimeyi *yar-* “hüküm vermek, kararlaştırmak” anlamındaki yıldızlı fiil köküne bağlayarak (*yar-ıl-ıg+ > *yarlıg*) biçiminde fiil gövdesinden yapılmış bir isim kabul eder. Kelimenin Türkçeden Moğolcaya, Ermeniceye, Rumcaya, Rusçaya ve Farsçaya da geçtiğini ifade eder (TMEN-IV: 158).

Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov'da *yarlıg* kelimesi Moğolca *carlık* “ferman, buyruk” ile karşılaştırılır ve yansıma bir *yar ~ car* ile açıklanmaya çalışılır (ESTY-IV: 18-20).

Leksika'da *yarlıg*, Çuvaşça *yurla* “yoksul” ile karşılaştırıldıktan sonra **yar ~ *yari* biçiminde farazi bir kök verilir ancak kök ile gövde arasında kurulacak etimolojik bağın mümkün görülmediği ifade edilir (Tenişev 1997: 334).

Gülensoy da *yarlık*'ı yansıma bir *ya kökünden *+r* ile *yar* “bağırma, duyurma, ilan etme” kelimesinden getirir (TTKBS-II: 1077)

Şinasi Tekin de bir yazısında *yarlıg* kelimesine temas eder. Tekin, kelimeyi “salya, sümük” yani “değersiz şey” anlamlarına gelen *yar* ile açıklamaya çalışır. İsimden isim türeten *-lıg*+ eki ile kelimenin *yar+lıg* “sefil, fakir, acınacak durumda olan” anlamı kazandığını söyledikten sonra Budist ve Mani misyonerlerinin vaazları sonucunda Türkçede bir *yarlıgka-* fiilinin teşkil ettiğini, bu misyonerlerin göçebeler arasında yürüttükleri şifahi din yayma faaliyetleri sonucunda fiilin “birisinin acısının farkına varmak, merhamet etmek, ihsan etmek” anlamlarını kazandığını savunur (Tekin 2001: 227). Tekin'in bu düşüncesi *yarlıka-* fiilinin yukarıda da belirtildiği üzere Türkçenin Budizm ve Manihaizm öncesi metinlerinde de bulunması ve doğrudan doğruya “emir, buyruk” anlamında kullanılması sebebiyle yoruma açıktır. Aynı makalede Tekin, Doerfer'in *yarlıg* hakkında yaptığı etimoloji denemesini de eleştirir. Türkçede meçhul fiil gövdelerinden (*yar-ıl-*) isim yapılmadığını, örneğin *kır-* fiilinden *kırık* kelimesi bulunmasına rağmen *kırılık* isminin olmadığını belirterek bu görüşe karşı çıkar (Tekin 2001: 226).

Tekin'in esas aldığı *yar* “salya, sümük” kelimesinden türemiş *yarlıg*'a Erdal da değinmiştir. O, Eski Türkçede farklı köklerden türemiş iki tane *yarlıg* olduğu kanaatindedir. Bunlardan ilki “fakir, mahrum, acınacak” demektir ve “tükürük, salya” anlamındaki *yar* isminden türemiştir. İkincisi ise “emir, buyruk” anlamındaki *yarlıg*'tır (Erdal 1991: 462). Ancak Erdal ikinci *yarlıg*'ın türediği *yar* hakkında herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Kelimenin yapısı üzerine Öner'in de bir çalışması vardır. Öner, *yarlıg* ve *+ka-* ile türemiş biçimi olan *yarlıgka-* hakkında şunları söyler: “Eski Türkçede *alka-*, *bulga-*, *bulgan-*, *irinçke-*, *karga-*, *suyurka-*, *tañurka-* gibi örnekleri olan *+ka-* ekinin *yarı-lıg-ka-* şeklinde *yarlı(g)ka-* fiilini

Turkish Studies

oluşturduğunu “birini yardım verilmiş saymak” anlamını karşıladığını söyleyebiliriz. Clauson’un *yarlıg* sözü için “üstün asta bir emri; bazen üst bir makamdan alt makama iltifat, teveccüh de taşır” dediği anlamlar bu *yarlıka-* fiilinin dayandığı *yarlıg* ad gövdesidir (krş. EDPD, 966-967). Dolayısıyla ancak Tanrı veya Kagan üstten asta *yar* “yardım” verebilir, asttaki muhatabını *yarı-lig* > *yar-lig* halde görebilirdi. Biz Köktürk yazıtlarındaki *yarlıka-* < *yarı-lig-ka-* fiilinin “(Tanrı için) ihsan etmek, yardım bağışlamak” anlamının en eski anlam olduğunu düşünüyoruz. Böylece Tekin’in söz ettiği “birisinin acısının farkına varmak” ve “merhamet etmek, ihsan etmek” anlamları Manici veya Burkancı vaazlarına değil doğrudan doğruya “Tanrı yarısı”na yani yardım veya ihsanına dayanmış olmalıdır. Bu, saygın diltimizin belirttiği maneviyat düzeyinden dünya düzeyine doğru bir anlam gelişmesini değil de, kendisinin başka bir incelemesinde ortaya koyduğu Köktürk ve Uygur çevresinin dünyevî ve manevî anlam ağlarındaki farklarını yansıtan bir örnek olmalıdır.” (Öner 2004: 119-120). Buradan hareketle Öner, *yarlıg* ve *yarlıka-* kelimelerinin “yardım” anlamındaki *yarı* (< *yar-* “yarmak” *ı*+) isminden geliştiğini savunur.

yarlıg ve *yarlıka-* kelimeleri hakkında köken bakımından bir değerlendirme içeren son çalışma Ata’ya aittir. Karahanlı Türkçesiyle yazılmış Kur’an tercümelerinden hareketle Türkçede yargı bildiren söz alanının incelendiği bu bildiride Ata, evvela önceki görüşleri değerlendirir. Ardından *yarlıg* kelimesinin Doerfer’in görüşlerine denk bir biçimde *yar-* “ikiye ayırmak, ayırmak” yani “hüküm vermek, emretmek, buyurmak” fiilinden *yar-ıl-* “hüküm verilmek” ve buradan *yar-(ı)l-ıg* “verilen hüküm, buyruk” türediğini belirtir. Bu görüşü desteklemek için de *kes-*, *biç-*, *üz-* kelimelerinin Kur’an tercümesinde “hüküm vermek” yerine kullanıldığı örnekleri getirir (Ata 2007: 227). Tekin’in düşüncesinin kabul edilemeyeceğini, Öner’in görüşünün ise *yarı* sözünün Farsçada da bulunması ve birçok kaynak tarafından Farsça gösterilmesi sebebiyle eleştiriye açık olduğunu sözlerine ekler (Ata 2007: 229).

3. *yarlıg* ve *yarlıka-* Kelimelerinin Kökeni Üzerine Yeni Görüşler

Malum olduğu üzere etimoloji (köken bilgisi) çalışmalarında kök, gövde ile ekler arasındaki anlam ilişkilerini açıklamak aslında kelimenin gerçek manasını bulmak demektir. Bunu gerçekleştirebilmek için sadece kelimenin morfolojik tarihini değil bu kelimenin adlandırdığı nesnenin, kavramın veya eylemin semantik tarihini de bilmek gerekir (Stachowski 2011: 87-88). Net olmayan veya yeterince açıklanamayan semantik değişimler varsa bunların kültürel öğeler, ilgili dilin kolları veya başka dillerde var olan paralel örneklerle de desteklenmesi zorunludur (Stachowski 2011: 79). Bu bağlamda yukarıda ortaya konulan görüşleri bir eleştiri süzgecinden geçirmeden önce bir hususa temas etmekte fayda olduğunu düşünüyoruz:

yarlıg kelimesi Türkçede evvela “Tanrı buyruğu” anlamında kullanılmış olmalıdır zira Yenisey ile Köktürk ve Uygur kağanlığı yazıtlarındaki kullanım ve tercihler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Kelime daha sonra Tekin’in ifadesiyle “maneviyat düzeyinden dünya düzeyine inmiş” ve “hükümdar buyruğu, fermanı” anlamı kazanmıştır. “(Tanrı) buyurmak, öğüt vermek; ihsanda bulunmak” demek olan *yarlıka-* ise aslında onun insanları muhatap alması anlamına gelir ki bu da onlar için lütuftan başka bir şey değildir. Yani Tanrı’nın gönderdiği buyruk, buyruğun gönderildiği topluluk için bir uyarıdır; uyarıcı vasfıyla onları zor bir durumdan kurtardığı veya daha doğru olana yönlendirdiği için de bir merhametin göstergesidir. İlâveten ihsanda bulunmak, merhamet etmek güçlü olanın zayıfa, üstün asta, zengin olanın muhtaç olana karşı takındığı bir tavidir. *teñri* devrin Türk toplulukları için itaat edilmesi gereken en yüce güçtür ve o, onlar için *yarlıka-* “buyurmak, emretmek; lütfetmek” gibi eylemleri yegâne yerine getirecek olandır. İnanış temelli bu düşünce sebebiyledir ki kağana ve ailesine *kut*, *il* ve *küç* “güç” veren de odur (Çetin 2009: 830). Bu eylemi (*yarlıka-*) bozkırda kağanlar yani insanlar işlemez; onlar Tanrıdan aldıkları yetki ile *ay-* “emretmek, hüküm sürmek” fiilini kullanırlar (Tekin 2001: 219). İncanın dile

yansımasının bir sonucu olan bu kullanım *yarlıg* ve *yarlıka-* kelimelerinin başlangıcında ilahî bir bakış açısının varlığını açıkça göstermektedir.

Bu düşünceleri de dikkate alarak *yarlıg* ve *+ka-* ile türemiş biçimi olan *yarlıka-* kelimesi (< *yarlıg+ka-*) hakkında şunları söyleyebiliriz:

Moğolcada “yarlık, yazılı emir veya yönerge, talimat” anlamlarına gelen bir *car* [*zap* (*zar*)] ismi ve bu isimden türemiş *carla-* “yarlık salmak, buyurmak, emretmek” [< *car+la-*], *carlal* “yarlık; bildiri, duyuru, ilan, reklam” [< *car+la-l+*], *carlig* “yarlık, ferman, bildiri, emir; söz, tanrı, başkan veya yönetici sözü; resmi yazı, resmi belge” [< *car+lig*] kelimeleri mevcuttur (Lessing 2003-II: 1602, 1604).

Altay dillerinde Türkçe /y-/ ~ Moğolca /c-/ ses denkliği çerçevesinde Moğolca *car*’ın Türkçe dengi *yar*’dır ve bu isim kökünden *+lig* ile Eski Türkçe *yarlıg* türemiştir. Bu *yar* kelimesi temel anlamıyla Türkçeden Moğolcaya geçmiş ve orada bir anlam donmasına uğrayarak yaşamış olmalıdır. *yar* birtakım ses değişimleriyle çağdaş Türk lehçelerinde de bulunmaktadır: Kazan-Tatar Türkçesi *yar* “haber, bildiri” (KTTS: 331); Kazak Türkçesi *jar* “buyruk, emir, ferman” (KTS: 163); Kırgız Türkçesi *car* “ilan” (KS: 178), Altay Türkçesi *car* “emir; karar” (ATS 53).

Etimologiçeskiy Slovar’da *yarlıg* kelimesinin Moğolca *carlık* ile karşılaştırıldığına ve yansıma bir *yar* ~ *car* ile açıklanmaya çalışıldığına yukarıda değinmiştik. Bu açıklamanın aksayan tarafı bizce Moğolcadaki yanlış kökün değerlendirmede esas alınmasıdır. Evet, Moğolcada ikinci bir *car* vardır. Zaten Lessing de sözlüğünde ayrı bir madde ile bu ikinci *car* (yansıma isim) “civıl civıl, cır cır, kuş civıltısı” kelimesine yer vermiştir (Lessing 2003-II: 1602). Öner’in de haklı olarak karşı çıktığı üzere bu izahta “yansımalı (*onomatopoeic*) bir ad biçiminin kağan yarlığına dönüşmesiyle ilgili anlam bakımından zorluklar” (Öner 2004: 120) ortada kalmıştır.

Kelimenin “yardım” anlamındaki *yarı*’dan geldiği yönündeki düşünce hakkında da bir değerlendirme yapacak olursak: Yukarıda da ifade edildiği üzere Öner, *yarlıg* kelimesinin temel anlamını “hediye, ihsan, bağış” olarak kabul etmiş, buradan türemiş olan *yarlıka-* fiilini de bu anlama bağlamıştı. Biz, bu temel anlam noktasında Öner ile aynı görüşleri paylaşmıyoruz. Daha önce de temas edildiği üzere Tanrı’nın astı muhatap olması öncelikle bir “buyruk” özelliği taşır. Bu buyruk, alttakiler için aslında bir lütuftur zira Tanrı bu yolla onları muhatap almıştır. Yani kelimenin “hediye, ihsan, bağış” anlamları ikincil anlamlar olmalıdır. Köktürk ve Uygur kağanlığı yazıtlarında *yarlıg* ve *yarlıka-*’ın sadece kağan ve ailesiyle yani seçilmiş bir zümreyle sınırlandırılmış olması da bu sebeptendir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Moğolca *car* ~ Türkçe *yar* kelimesinden hareketle *yarlıg* kelimesinin açıklanması konusunu Doerfer de düşünmüştür:

“Das pers. Wort *yarlıg* wird vielfach als Lw. aus dem Mo. bezeichnet (OHSSON II 484, IV 180, HOWORTH III 356, RQU Anm. 44, VU 1514, ST 150, DOZY 851, BROCKELMANN 309); es ist aber wegen des y- natürlich tü., mo. *jarliq* hätte ja eher pers. *ğārlīq* ergeben müssen. Das Worth wird von tü. *yar*, mo. *jar* ‘Heroldsruf, Ausruf, Verkündigung’ abgeleitet, so RKW 467, RAM 65, RPASTHO 9, RÄSÄNEN 1920, 137, HOWORTH III 356 (“from yar, meaning law”). Das ist sehr wahrscheinlich (s. Nr. 147); möglich wäre aber auch eine Ableitung *yar-ıl-ıy (mit Mittelsilbenschwund > *yarlıy*), zu yar- ‘entscheiden’, s. Nrb 1784.”

Bu açıklamada öncelikle Doerfer’in Türkçe *yar* ile Moğolca *jar* “nida, seslenme, ilan etme” arasındaki bağdan hareketle *yarlıg* kelimesini açıklamaya çalıştığını, *yar* için çeşitli kaynaklardan hareketle “kanun, hüküm” anlamını verdiğini ancak daha sonra bu görüşten vazgeçerek yukarıda zikrettiğimiz etimolojide karar kıldığını ve kelimeyi *yar-* fiil köküyle açıkladığını görürüz (**yar-ıl-ıg+* > *yarlıg*) (TMEN IV: 158).

Turkish Studies

Doerfer'in vazgeçtiği bu yaklaşım Ata tarafından da değerlendirilmiştir. O, bu görüşe “Ne tarihi ne de modern Türk dillerinde bu anlama [nida, seslenme, ilan etme] gelen bir *yar* kelimesi vardır. Yalnız *yarlıg*, Türkçede olduğu gibi Moğolcada da ‘yarlıg, ferman, bildiri, emir; söz, tanrı, başkan ve yönetici sözü; resmi yazı, resmi belge’ anlamlarında *carlıg* olarak geçmektedir. Bunu Türkçeden Moğolcaya kayan kelimeler arasında değerlendirmek gerekir.” diyerek karşı çıkar (Ata 2007: 227). Ancak yukarıda ortaya koyduğumuz veriler *yar*, *jar* ve *car*’ın hem Türk lehçelerinde hem de Moğolcada “yazılı emir veya yönerge, talimat” anlamıyla kullanıldığını göstermektedir.

Bütün bu verileri topladığımızda:

1. *yarlıg* kelimesi “salya, tükürük” anlamındaki bir *yar* isminden türememiştir. Eski Türkçede farklı köklerden türemiş iki *yarlıg* olmalıdır. “birisinin acısının farkına varmak, merhamet etmek” anlamına gelen *yarlıka-* (< *yarlıg* “fakir, mahrum, acınacak” +*ka-* < *yar* “salya, tükürük” +*lg*) ile “1. buyurmak, emretmek; 2. lütfetmek” anlamlarındaki *yarlıka-* (< *yar* “emir, buyruk” +*lg*+*ka-*) fiilleri ayrı fiiller olarak değerlendirilmelidir.

2. Doerfer’in ve Ata’nın iddia ettikleri ve Tekin’le Öner’in karşı çıktıkları üzere kelimenin *yar-* fiilinden türediği yönündeki düşünce tartışmalıdır. Zira meçhul fiil gövdelerinden isim yapılması hususu bu görüşün önünde bir engel olarak durmaktadır.

3. Türkçede ve Moğolcada farklı kavramları karşılayan iki ayrı *yar* ~ *car* olmalıdır. Bunlardan ilki yansıma (*onomatopoeic*) bir ad köküdür ve “bağırma, çağırma” ifade etmektedir. İkinci *yar* ise “buyruk, emir, ferman” demektir ve Moğolcada da *car* biçimiyle yaşamaktadır. Bu bağlamda Lessing’in bunları ayrı madde başları olarak sözlüğüne almış olması yerinde bir uygulamadır. Moğolca *car+la-* “yarlık salmak, buyurmak, emretmek” fiili de kelimenin türediği kök olan *car* [Türkçe *yar*]’ın “emir, buyruk” anlamına geldiğini ortaya koymakta ve görüşümüzü destekleyen bir öge olarak mühim bir noktada durmaktadır.

4. Etimoloji çalışmalarında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, kök ile ondan türemiş biçim arasındaki anlam ilişkisinin doğru kurulmasıdır. O hâlde *yar* ismine getirilen +*lg* nasıl bir anlamın taşıyıcısıdır? Gabain, +*lg* ekinin Eski Türkçede “bir şeyle teçhiz olmayı bildiren” isimler türettiğini söyler (Gabain 2007: 44). Buna göre *yarlıg* kelimesi “hüküm, emir” anlamına gelen *yar* isminden +*lg* eki ile türemiş ve “hükümle teçhiz edilmiş olan yani hükmü olan, emir taşıyan, buyruk” anlamını kazanmış olmalıdır.

yarlıka- “buyurmak; lütfetmek, esirgemek” ise *yarlıg* ismine +*ka-* ekinin dâhil edilmesiyle türemiştir. Başlangıçta “(Tanrı) hüküm vermek, buyurmak” anlamına gelen bu fiil, zamanla Tanrı’nın ve ondan kut almış olan idarecinin buyurması ile merhamet etmesi, emir buyurarak acıması arasındaki ilişkiden ötürü “lütfetmek, esirgemek” anlamlarını karşılamada da kullanılmıştır.

KISALTMALAR

ATS: Altayca-Türkçe Sözlük

DLT: Compendium of Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk)

EDPD: An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish

ESTY: Etimologičeskiy Slovar’ Tyurkskih Yazıkov

ETY: Eski Türk Yazıtları

EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

KTS: Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü

KTTS: Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü

TMEN: Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen

TTKBS: Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü

YTS: Yeni Tarama Sözlüğü

KAYNAKÇA

ARAT, Reşid Rahmeti (1979), **Kutadgu Bilig III-İndeks**, (haz.) Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, TKAE Yay., İstanbul.

ATA, Aysu (2007), "Türkçede 'Yargı' Bildiren Söz Alanı", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı-Bildiriler**, (editörler) Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. Gürer Gülsevin, C. 1, Ankara, s. 225-229.

CAFEROĞLU, Ahmet (1993), **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Enderun Yay., İstanbul.

CLAUSON Gerard (1972), **An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish**, Clarendon Press, Oxford.

ÇETİN, Engin (2009), "Orhun Yazıtlarında 'İtaat' Kavramı", **Turkish Studies**, vol. 4/8, Fall-2009, s. 825-837.

DANKOFF, Robert, James KELLY (1985), **Mahmūd al-Kāşgarī, Compendium of Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk)**, Part III, Harvard University.

DOERFER, Gerhard (1975), **Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Band IV: Türkische Elemente im Neupersischen (Schluss) und Register zur Gesamtarbeit**, Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden.

ERDAL, Marcel (1991), **Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon**, Vol. I-II, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

GABAIN, A. von (2007), **Eski Türkçenin Grameri**, (çev.) Mehmet Akalın, 5. baskı, TDK Yay., Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer (2007), **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, 2. C., O-Z, TDK Yay., Ankara.

GÜRSOY-NASKALİ, Emine, Muvaffak DURANLI (1999), **Altayca-Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara.

KOÇ, Kenan, Ayabek BAYNİYAZOV, Vehbi BAŞKAPAN (2003), **Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara.

LESSING, D. Ferdinand (2003), **Moğolca-Türkçe Sözlük**, (çev.) Günay Karaağaç, 2 C., TDK Yay., Ankara.

LEVITSKAYA, L. S. (1989), **Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov, Obşçetyurskie i Mejtyurskie Osnovi na Bukvi C, J, Y**, (red.), Moskva.

ORKUN, Hüseyin Namık (1994), **Eski Türk Yazıtları**, 3. baskı, TDK Yay., Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

- ÖNER, Mustafa (2004), “Yarlık Sözü Hakkında”, **TDAY-Bulleten/2004-II**, TDK Yay., Ankara, s. 117-122.
- ÖNER, Mustafa (2009), **Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.
- ÖZYETGİN, A. Melek (1996), **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi**, TDK Yay., Ankara.
- ÖZYETGİN, A. Melek (2001), **Ebū Hayyān, Kitābu'l-İdrāk li Lisāni'l-Etrāk, Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, KÖKSAV Yay., Ankara.
- STACHOWSKI, Marek (2011), **Etimoloji**, TKAE Yay., Ankara.
- TEKİN, Şinasi (2001), “Ög, Ögir-, Yarlık, Yarlıka- Kelimelerinin Nerelerden Geldikleri Hakkında”, **İştikakçının Köşesi-Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler**, Simurg Yay., İstanbul, s. 218-228.
- TENİŞEV, E. R. (1997), **Sravnitel'no-istoričeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov, Leksika**, (red.), Moskva.
- USER, Hatice Şirin (2009), **Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları**, Kömen Yay., Konya.
- Yeni Tarama Sözlüğü**, (Düzenleyen) Cem Dilçin, TDK Yay., Ankara, 1983..
- YUDAHİN, K. K. (1998), **Kırgız Sözlüğü**, (çev. Abdullah Taymas), TDK Yay., Ankara.